

Zuzana Týrová
Univerzita v Novom Sade
Filozofická fakulta
zuzana.tyrova@gmail.com

Zuzana Týrová
University of Novi Sad
Faculty of Philosophy
zuzana.tyrova@gmail.com

STOROČNÉ PETROVSKÉ GYMNÁZIUM V PROCESE ZACHOVANIA
SPISOVNEJ SLOVENČINY VO VOJVODINE A GRAMATIKY
SLOVENČINY PRE STREDNÉ ŠKOLY A GYMNÁZIÁ¹

ONE HUNDRED YEARS OF THE GRAMMAR SCHOOL
IN BAČKI PETROVAC IN THE PROCESS OF PRESERVING
LITERARY SLOVAK LANGUAGE IN VOJVODINA
AND THE GRAMMAR OF SLOVAK LANGUAGE
FOR HIGH SCHOOLS AND GRAMMAR SCHOOLS

Vyučovanie a pestovanie slovenského spisovného jazyka (ako jedného zo základných činiteľov zachovania identity) na gymnáziu v Petrovci bolo jedným z primárnych cieľov od samotného zakladania tejto významnej ustanovizne dolnozemskej Slovákov. Učebnice boli dlho problém, lebo sa obstarávali najprv zo Slovenska. Učiteľia museli byť vynaliezaví aby žiakom umožnili kvalitné vedomosti a dobré podmienky na učenie sa. Prvú gramatiku slovenčiny pre 1. a 2. ročník vydal akademik Ján Kmeť v roku 1952, ďalší pre 3. a 4. vydal v roku 1954. Potom sa ako odborníčka a autorka stredoškolských učebníc zjavila naša významná lingvistka Mária Myjavcová, ktorá vydala v roku 1976 prvú učebnicu, ďalej v roku 1988 ďalšie a v 21. storočí vyšiel komplet pre stredné školy pozostávajúci z troch učebníc (2005, 2006, 2009)

Kľúčové slová: Gymnázium Jána Kollára, Ján Kmeť, Mária Myjavcová, slovenčina, srbčina, gramatiky/učebnice pre gymnáziá a stredné školy.

The teaching and cultivation of the Slovak literary language (as one of the basic factors of identity preservation) at the Grammar School in Petrovec was one of the pri-

---

¹ Príspevok je individuálny čiastkový výsledok v rámci projektu *Diskurzy menšinových jazykov, literatúr a kultúr v juhovýchodnej a strednej Európe* (č. projektu 178017, vedúca projektu: prof. Dr. Anna Makišová), ktorý financuje Ministerstvo osvetly, vedy a technologického rozvoja Republiky Srbsko.

mary goals since the very founding of this important institution of the Slovaks from Vojvodina. Textbooks have been a problem for a long time. First the ones from Slovakia were used. Teachers had to be resourceful to provide students with good knowledge and good learning conditions. The first grammar of Slovak (first and second years) was written by the academic Ján Kmeť in 1952, the second was published in 1954 (for the third and fourth year). Then our distinguished linguist, Mária Myjavcová, appeared in 1976 as an expert and author of secondary school textbooks, second textbook was published in 1988 and in the 21st century a complete set for secondary schools consisting of three textbooks was published (2005, 2006, 2009)

Keywords: Ján Kollár Grammar School, Ján Kmeť, Mária Myjavcová, Slovak, Serbian, grammar / textbooks for grammar schools and secondary schools.

Úvodné poznámky

Školstvo je bezpochyby jednou z najzávažnejších oblastí v ľudskom živote. Človek by sa mal vzdelávať v jazyku, ktorý mu je najbližší, a to je materinský jazyk, lebo tak najlepšie chápe veci a pojmy. Slováci vo Vojvodine si vďaka vzdelávaniu v materčine vo veľkej miere zachovali národnú identitu. Žiaci sa na školách učia spisovný slovenský jazyk, čo je pre tunajšie prostredie veľmi dôležité, lebo sa doma a na ulici prevažne rozprávajú nárečím. Keď ide o školenie v materinskom jazyku, význam tejto kultúrnej činnosti znásobuje sa v oblastiach osídlených rôznymi etnickými skupinami. Okrem základného účelu, vzdelávanie a výchovy, školenie v materinskom jazyku má osobitnú, veľmi dôležitú úlohu, a to je boj o zachovanie etnickej identity, o zachovanie jazyka jednej menšiny a uvedomenie si svjbytnosti.

Vo Vojvodine má slovenské školstvo bohatú tradíciu, lebo si Slováci po príchode na Dolnú zem, okrem vlastných príbytkov stavali aj školské budovy a zakladali cirkev. Kľúčovým faktorom pri zachovaní slovenskej národnej identity až po súčasnosť bola prítomnosť inteligencie (kňazi a učители) v slovenských obciach vo Vojvodine takmer od začiatku prisťahovania. O tomto Andrej Mráz hovorí: „*Do ktorých slovenských krajov na Dolnej zemi najsystematickejšie cez desaťročia prichádzali učení ľudia zo starej vlasti, tie kraje ostali národne najzachovalejšie a najaktívnejšie... Nebyť tých desiatok vzdelaneckých rodín od konca 18. storočia do prvej svetovej vojny medzi vojvodinskými Slováckmi, pravdepodobne by totiž len bledá pamiatka na slovenských predkov ostala.*“ (Mráz 2004: 57).

Prvé školy boli zakladané pri cirkvi a veľmi často učiteľmi boli samotní evanjelickí farári. Ale, v niektorých osadách si učiteľa volili aj pred farárom, najmä pred vydaním Tolerančného patentu Jozefa II. z roku 1781 (kým ešte evanjelické osady ani nemohli mať svojho farára). Napríklad Petrovcania, Selenčania a Hložančania mali skôr učiteľa, ako farára, a pre nedostatočný počet farárov si potom hneď po schválení patentu povyšovali bývalých učiteľov na kňazskú hodnosť (Pivničania, Selenčania a Lalit'ania). Okrem iných funkcií v školskom, cirkevnom a obecnom živote mal učiteľ dôležitú úlohu: prenášať znalosť písma na deti. Postupne slovenské osady vo Vojvodine hospodársky

silneli, počet obyvateľov sa zvyšoval, a preto si pozývali viac učiteľov, resp. kaplánov do väčších evanjelických zborov, a to neraz aj zo Slovenska. Vývin škôl takmer vo všetkých slovenských osadách na území Vojvodiny mal veľa spoločných alebo podobných črt. Sieť slovenských menšinových škôl bola ku koncu 19. storočia dobre vybudovaná. Andrej Mráz však konštatuje, že pred 1. svetovou vojnou sediaci nedôverovali príliš „učenosti“, a preto svoje deti nechceli dávať do škôl (Mráz 2004).

Situácia sa zmenila hlavne po roku 1918, po skončení prvej svetovej vojny, keď sa Slováci z južných oblastí ocitajú v novom štátnom zriadení. Rozpadom Rakúsko-Uhorska a vznikom Kráľovstva Srbov, Chorvátov a Slovincov, neskôr Kráľovstva juhoslovanského, sa dostávajú do novej zlomovej pozície, keď boli odlúčení od svojho materského štátu. Práve toto vplývalo na zvýšenie kultúrnych, spoločenských, hospodárskych a politických aktivít. Výsledkom bolo budovanie inštitucionálnych základov slovenskej menšiny. Už roku 1919 v Petrovci bola založená tlačiareň Kultúra, v ktorej sa tlačia slovenské učebnice a knihy. V tom istom roku sa prvýkrát uskutočňujú Slovenské národné slávnosti, na ktorých Slováci prezentujú svoju kultúru. Zakladajú sa ďalšie spolky a divadelné skupiny. Bol to zároveň aj prelomný bod v školstve vo Vojvodine, keď bolo otvorené slovenské gymnázium v Petrovci (v roku 1919/1920) najprv ako dvojtriedne: Založenie gymnázia priaznivo vplývalo na kultúru a táto inštitúcia sa stala jedným zo základných pilierov zachovania slovenského jazyka a národnej identity. Týmto vyvrcholilo vysoké národné povedomie a vyspelosť Slovákov žijúcich v južnej časti Rakúsko-Uhorska začiatkom 20. storočia.

Ešte v polovici 19. storočia Ján Kollár vyslovil myšlienku, že treba založiť nejakú strednú školu, kde sa budú učiť Slováci z Báčky, Banátu a Srijemu. Ubehlo však ešte dosť času, kým sa táto myšlienka realizovala. Slovenské reálne nižšie gymnázium v Petrovci svoje brány otvorilo 1. októbra 1919. Vtedy petrovský evanjelický kňaz Samuel Štarke, ako predseda jeho kuratória, slávnostne uviedol do úradu prvých prednášateľov. Gymnázium najprv pracovalo v „štátnej škole“ a v súkromnom dome Pavla Boldockého, ktorý na dva školské roky 1921/22 a 1922/23, pre gymnázium bezplatne poskytol dve učebné siene, jednu miestnosť pre zborovňu a byt pre školského sluhu. Od roku 1923 má gymnázium vlastnú budovu, postavili ju vojvodinskí Slováci z vlastných dobrovoľných príspevkov, za finančnej pomoci vlády ČSR a Slovákov zo zámoria, v značnej miere vlastnou dobrovoľnou prácou.

Prvé obdobie pôsobenia gymnázia (1919–1924) bolo v znamení konštitúovania gymnaziálneho života, riadneho profesorského zboru a výstavby osobitnej budovy gymnázia, keďže začiatkom mája 1922 prišlo z Belehradu oznámenie, že ak do začiatku budúceho školského roku gymnázium nebude mať vystavanú svoju budovu, bude zatvorené, a že Belehrad nemieni ničím prispieť k stavbe budovy. K zániku gymnázia, predsa nedošlo, lebo budova bola v r. 1923 postavená.

Petrovské gymnázium je najvýznamnejšou stredoškolskou inštitúciou, ktorá nepretržite pracuje od roku 1919 a je najstarším slovenským gymnáziom

mimo hraníc Slovenskej republiky. Celkový počet maturantov absolventov petrovského gymnázia končiac školským rokom 2018/19 je 4668. Väčšina slovenských vojvodinských intelektuálov, kultúrnych dejateľov, úspešných osobností vo všetkých sférach sú odchovancami tohto gymnázia. V rámci neho pôsobila učiteľská škola (ako stredná škola) v rokoch 1947–1966, s 216 absolventmi, ktorí takisto prispeli k zachovaniu národnej identity tunajších Slovákov. V rokoch 1975–1990 gymnáziá boli zrušené a od školského roku 1990/91 ich znovu uviedli. K zvýšeniu počtu žiakov Slovákov na petrovskom gymnázium prispel aj novovybudovaný žiacky domov. Tak napríklad Slováci zo Srijemu, ktorí dovtedy obyčajne pokračovali v školení v srbčine, prichádzajú do Petrovca, hoci mali napríklad od 5. po 8. ročník výuku v srbčine (ako napr. žiaci z Erdevíka). Kompletná výuka sa tu koná v slovenčine a každoročne bývajú po dve slovenské triedy, resp. tri a jedna, alebo dve srbské.

Ako sme už spomenuli, v priebehu svojej storočnej existencie gymnázium prežilo viacero štátnych útvarov a tým aj zmenu názvu. Štátne slovenské reálne gymnázium, ako bolo nazvané pri jeho vzniku prežilo nepriaznivé vojnové roky, ale aj napriek tomu sa v polovici 20. storočia podarilo gymnázium zotrvať, dokonca zvýšiť počet žiakov a tried, a vzhľadom na situáciu boli otvorené aj triedy so srbským vyučovacím jazykom. Triedy v porovnaní so začiatkom postupne pribúdali, a tak napr. v roku 1946/47 bolo zapísaných 700 žiakov. Na začiatku tam vyučovalo veľa neslovenských učiteľov, ale sa situácia postupne menila. V ďalšom dosť turbulentnom období v sústave juhoslovenského školstva prebiehali systémové zmeny. Vtedy boli školy transformované na vzdelávacie strediská, čomu sa nevyhlo ani petrovské gymnázium. V roku 1990 gymnázium znovu nadobudlo charakter inštitúcie štvorročného všeobecno-vzdelávacieho stredoškolského zamerania. Počas osláv 50. výročia škola dostala i nové meno *Gymnázium Jána Kollára v Petrovci*, podľa slovenského básnika, zberateľa ľudovej slovesnosti, estéta a zástancu slovanskej vzájomnosti, ktorý už r. 1849 navrhoval založiť v Petrovci slovenské gymnázium a vtedy bolo zorganizované aj vedecké sympóziu (5. a 6. október 1969), za aktívnej účasti veľkého počtu popredných kultúrnych a vedeckých pracovníkov a spisovateľov z Juhoslávie a Slovenska. Ako výsledok tohto sympózia je zaujímavá publikácia pod názvom *Petrovské gymnázium vo vývine slovenskej kultúry vo Vojvodine a Pamätnica I.*

Vo svojich, dnes už storočných dejinách, gymnázium často zápasilo s radom problémov, avšak vždy dokázalo preklenúť ich a nie iba pokračovať vo svojom pôsobení, a všestranne zveľaďovať svoju činnosť. Už v čase svojho vzniku bolo svojráznym fenoménom najmä preto, lebo vzniklo v dedinskom prostredí, v radoch relatívne málopočetnej národnostnej enklávy na podklade vlastných síl a hmotných prostriedkov a dlhé roky bolo jediným gymnázium zo slovenským vyučovacím jazykom (vo všetkých predmetoch) mimo Slovenska. Zotrvalo preto, lebo sa vždy prispôbovalo dobe a reformám vo výchovno-vzdelávacom procese na úrovni štátu. V situácii, keď sa počet žiakov znižuje, nie len na mnšinovských školách, ale všade, prispelo i vybudovanie moderného

žiackeho domova v školskom roku 1998/99, vybudovaný za finančnej pomoci vlád Slovenskej republiky a Srbskej republiky. Jeho kapacita (75 lôžok) občas nestačí pre potreby a záujem žiakov, ktorí by chceli navštevovať túto školu, a preto musia vynaložiť úsilie, aby mali to privilegium a bývať tu.

Počas storočia gymnázium viedlo 24 riaditeľov, ktorí určite pozitívne prispeli na pôsobenie gymnázia. Boli to: Július Kubány (prvý dočasný riaditeľ), Jozef Šimek, Ľudevít Slaný, Vuk Puljević, Nikola Polovina, Pavle Tvrtković, Dimitrije Đurović, Miloje Stojadinović Jovan Ristić, Božidar Širola, Đorđe Mrkobrad, Dragutin Galijan, Stanko Dragosavljević, Michal Rapoš, Dr. Andrej Sirácky (neskôr akademik ČSR), Pavel Cesnak, Michal Cinkotský, Ivan Križan, Branislav Spevák, Pavel Mučaji, Samuel Spevák, Viera Boldocká, Paľo Belička a Anna Medved'ová.

Okrem petrovského gymnázia, ktoré dlhé roky bolo jedinou stredoškolskou ustanovizňou v bývalej Juhoslávii na vzdelávanie slovenskej menšiny, netreba zabudnúť a spomenúť aj Gymnázium Mihajla Pupina v Kovačici, kde sa od roku 1975 vyučuje aj po slovensky. V každom ročníku tu mávajú aj po jednu slovenskú triedu. Dovtedy banátski Slováci tiež navštevovali gymnázium v Petrovci, ale po tomto roku, situácia sa mení.

V novšej dobe a po rôznych reformách školstva, Slováci si často volia stredné odborné školy. Pomerne veľký počet dievčat navštevuje napr. strednú zdravotnícku školu a preto tu existovali reálne možnosti, aby od školského roku 2013/2014 bola otvorená jedna slovenská trieda.

Petrovské gymnázium a zveľaďovanie spisovnej slovenčiny

Na zachovanie slušnej úrovne spisovnej slovenčiny je potrebné pestovať jazykovú kultúru na všetkých úrovniach. Veľkú úlohu v tom majú základné a stredné školy s vyučovacím jazykom slovenským. Nemysliteľný je ďalší úspešný rast bez dobrej jazykovej úrovne v školách. Používatelia slovenského jazyka by mali ovládať slovenskú terminológiu svojho odboru a štýl ich spisovnej slovenčiny by mal byť primeraný ich odboru a činnosti. Predovšetkým hovoríme o učiteľoch a profesoroch, čo vyučujú po slovensky, ale i ľudí z iných úsekov. Úloha petrovského gymnázia v tom bola, a mala by byť aj naďalej ústredná. Preto o význame petrovského gymnázia v zachovaní a zveľaďovaní slovenčiny naznačujú tieto slová profesora Daniela Dudka: „*Boj o slovenské gymnázium je aj bojom o prenikanie a upevňovanie spisovnej slovenčiny v našom prostredí.*“ (1970: 298).

Petrovské gymnázium vo veľkej miere vplývalo na kultivovanie spisovnej slovenčiny vo Vojvodine, a viedlo žiakov k tomu, aby si vážili a uctievali svoj materinský jazyk. Pre školu boli príznačné aj mimotriedne a mimoškolské aktivity prispôbené kultúrnym a iným potrebám prostredia. Tieto aktivity mali východiská v Žiackom samovzdelávajúcom krúžku Sládkovič, založenom už v r. 1925. Z neho vyrástli mnohí slovenskí kultúrni dejatelia, takmer všetci

významní spisovatelia slovenskej menšiny a tento krúžok je ešte stále aktuálny a prispieva, aby sa slovenský jazyk neučil iba na hodinách jazyka. Pri príležitosti päťdesiatročnice jeho založenia bolo usporiadené vedecké sympóziu, z ktorého následne vyšla kniha *Samovzdelávajúci* (1976).

Význam gymnázia v zachovaní slovenčiny si uvedomovali nielen jeho odchovanci, ale i vedeckí pracovníci zo Slovenska. Ako sme už povedali, vzdelávanie v materinskom jazyku je veľmi dôležité, a často sme si toho ani nie vedomí, až keď sa stane, že toto naše právo môže byť v ohrození. Jazyk sa vyučuje tak na hodinách jazyka, ako i na ostatných predmetoch. Poznanie vlastnej kultúry, ale i kultúry vôkol nás rozširuje obzory. O tomto hovorí aj Jozef Štolc: *„V slovenskej škole vystupuje do popredia predovšetkým to, že popri učebných predmetoch podávaných v slovenskom jazyku je osobitným predmetom aj sám slovenský jazyk. A práve toto treba pri petrovskom gymnáziu aj osobitne zdôrazniť. Lebo to udržovalo a rozširovalo duchovné obzory Slovákov v Juhoslávii. Jazykové vzdelanie a systematická jazyková výchova zvyšovala konzum slovenského slova v jeho literárnej podobe a na druhej strane formovala tvorcov literárnych diel, krásnej a odbornej literatúry, publicistiky atď. To je zásluha petrovského gymnázia.“* (1970: 293).

Podobne zmýšľa aj Mária Myjavcová, vojvodinská lingvistka, ktorá sa celý život venovala praktickému používaniu slovenčiny u nás, vydala celý rad praktických príručiek, kvalitných učebníc a stále bojovala o uvedomenie si podstaty spisovnej slovenčiny, ktorá je v takomto mnohojazykovom v prostredí v určito ohrozená a zdôraznila: *„Celkove platí konštatácia, že spisovný slovenský jazyk má v takomto heterogénnom jazykovom spoločenstve, akým je naše enklávne a pritom územne nekompaktné spoločenstvo, silnú integrujúcu úlohu. Túto úlohu spisovná slovenčina spĺňala už v minulosti, a to nielen vďaka slovenským školám, ale aj vďaka relatívne rozvinutému kultúrnemu životu. Slovenskú inteligenciu v minulosti bola síce ešte menej početná, ale zato zanietaná za slovenskú vec, rozvíjala organizovanú ľudovychovnú a kultúrno-osvetovú činnosť, kam patrilo aj slovenské tlačené slovo, slovenské divadelníctvo, ľudovychovné prednášky a publikácie, potom kultúrne aktivity Matice slovenskej v Juhoslávii spolu s jej časopisom *Náš život* a pod. To všetko boli medziiným aj príležitosti na používanie spisovnej podoby slovenského jazyka, s čím sa priamo spájalo aj pestovanie jazyka.“* (Myjavcová 2009: 139)

Gymnázium počas svojho pôsobenia malo významnú úlohu v upevňovaní spisovnej slovenčiny. Odchovanci gymnázia sa snažili používať, zveľaďovať a vážiť si slovenský spisovný jazyk. Práve oni boli jazykovým vzorom, vyikajúcimi odborníkmi nielen v oblasti spoločenských vied, ale aj prírodných. Učebnice z iných predmetov prekladali profesori tohto gymnázia a snažili sa aj v neprajných rokoch keď situácia medzi Československom a Juhosláviou nebola prajná, zabezpečiť si knihy, poznať súčasnú terminológiu zo všetkých oblastí. Žiaľ, keď situácia nebola prajná, jazyková úroveň bola omnoho lepšia, a teraz, keď je prístup k informáciám oveľa ľahší, naši učitelia často nie sú jazykovým vzorom pre svojich žiakov a nesnažia sa používať spisovný jazyk,

ale v bežnej komunikácii používajú aj nárečie. Skôr to bolo inak: „*S rozvojom a trvaním gymnázia, ako jedinej strednej školy tunajších Slovákov, na ktorej sa vyučovalo po slovensky, stále širšie prenikala a upevňovala sa v tomto prostredí aj spisovná slovenčina. Bol to veľmi významný prvok v kultúrnom živote tunajších Slovákov i základný predpoklad pre ich ďalší rast.* (Dudok 1970: 298)

*Učebnice/gramatiky slovenského jazyka
pre stredné školy/gymnaziá vo Vojvodine*

Jednou z dôležitých podmienok na kvalitné vyučovanie v materinskom jazyku vo viacjazykovom prostredí akým je Vojvodina, v nemalej miere prispievajú aj dobré učebnice. V dnešnej dobe sa učebnice pre gymnázia, podobne ako aj učebnice pre základné školy prekladajú. Jedinou výnimkou sú čítanky a gramatiky zo slovenského jazyka. V minulosti bola situácia omnoho horšia, lebo napriek tomu, že sa vyučovanie konalo v slovenčine, žiaci sa učili zo srbských učebníc a odpovedali po slovensky. O tom, aké sa učebnice používali sa dozvedáme z jednotlivých Pamätníč. V medzivojnovom období sa používali učebnice zo Československa, a tak aj učebnice slovenského jazyka a slovenskej literatúry. Až v 50-tych rokoch vznikla prvá učebnica slovenského jazyka. Je paradoxné, že k tomu prispela nepravdivá situácia medzi Československom a bývalou Juhosláviou. Nemohli sa používať učebnice z vtedajšieho Československa, preto sa učivo prekladalo zo srbských učebníc, alebo sa látka zo všetkých predmetov diktovala. Učebnicová literatúra má preto u nás dávnu tradíciu. Učebnice slovenčiny pre všetky stupne škôl (najnovšie aj pre slovenské škôlky) zostavovali a zostavujú naši domáci autori, a to vždy so zreteľom na základný opis spisovnej slovenčiny. Dlhý čas po druhej svetovej vojne sa naše učebnice, ako aj učebnice všetkých jazykov vo Vojvodine, tlačili vo vojvodinskom vydavateľstve učebníc, kde pôsobí aj slovenská redakcia. Toho času v novosadskom vydavateľstve prebieha príprava učebníc a samo vydávanie učebníc obstaráva učebnicové vydavateľstvo Srbska v Belehrade.

Vydanie prvej učebnice slovenčiny siaha po roky po duhej svetovej vojne. Mladý pedagogický pracovník, neskôr jediný akademik z radov vojvodinských Slovákov, Ján Kmeť v roku 1952 napísal *Slovenskú gramatiku pre I. a II. triedu slovenských stredných škôl vo FERJ*, ktorá bola prvou učebnicou slovenského jazyka pre stredné školy. V úvode autor hovorí: *Z tejto knihy budete sa učiť porozumieť všetko, čo kdekoľvek budete čítať, bezchybne rozprávať všetko, čo budete chcieť povedať a správne písať všetko, čo budete chcieť napísať* (Kmeť 1952: 5). O skutočnosti, že spisovný jazyk bol v tom období veľmi dôležitý, že sa budúci intelektuáli, žiaci stredoškôláci snažili dobre zvládnuť spisovný jazyk svedčí aj ďalšia poznámka v úvode: *Gramatika sa nedá učiť z knihy, ale len zo živého jazyka, ktorým hovoríme a ktorým sa v knihách píše. Preto pri každom gramatickom a pravopisnom pravidle, všimajte si a analy-*

zujte nielen tie vety, ktoré sú v gramatike, ale aj mnohé iné vety z čítanky, z knihy alebo z novín. (Kmeť 1952:5). Táto gramatika bola útlučká a mala iba 152 strán.

O dva roky neskôr, čiže v roku 1954 vydáva Ján Kmeť *Slovenskú gramatiku pre III. a IV. triedu gymnázia alebo VII. a VIII. triedu osemročných škôl*, ktorá už mala 229 strán. Týmto sa tieto dve učebnice stali základnou pomôckou na hodinách slovenčiny. Bol to prehľad celkovej slovenskej gramatiky a dobrá pomôcka a hodinách jazyka. Neskôr sa Kmeť venoval výlučne slovenskej literatúre a príprave čítaniek.

Ďalším dôležitým obdobím bol rok 1976 kedy sa ako zostavovateľka učebníc, čiže gramatik pre stredné školy objavila Dr. Mária Myjavcová. Ona sa medzi vojvodinskými Slovákami osvedčila ako dobrá pragmatická, ale aj autorka učebníc slovenského jazyka. O učebniciach pre základné a stredné školy sa zmienila aj Anna Makišová (2014). Na rozhraní šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov s Františkou Častvenovou zostavila štyri učebnice a štyri cvičebnice slovenského jazyka pre 5., 6., 7. a 8. ročník základnej školy. Roku 1976 vypracovala svoju prvú stredoškolskú gramatiku (pre dva ročníky), pod názvom *Slovenský jazyk pre 1. a 2. ročník strednej školy*, ktorú vydal novosadský Pokrajinský ústav pre vydávanie učebníc, a mala 183 strán. Ďalšie vydania tejto učebnice vyšli pod názvom *Slovenský jazyk pre 1. a 2. ročník spoločnej stredoškolskej výchovy a vzdelávania* v rokoch 1978 (2. vydanie), 1981 (3. vydanie) a posledné štvrté v roku (1985). Musíme pripomenúť, že v tomto období bol povinný deviaty a desiaty ročník základnej školy, a spoločné stredoškolské vzdelanie bolo iba dvojročné. Mária Myjavcová vždy stála na stanovisku bytostnej zviazanosti spisovnej slovenčiny používanej vo vojvodinskom prostredí so slovenským jazykom v jeho materskom prostredí na Slovensku. Aj v učebniciach sa zaujímal o osud slovenského jazyka a najmä spisovnej slovenčiny vo vojvodinskom prostredí, ktoré sa výrazne menilo, a vplývalo aj na samotný jazyk. Neraz sa zamyslela aj nad tvorbou a kvalitou učebníc v našom prostredí a tak poznamenala: „*V našom prostredí, keďže sme aj v minulosti mali naše slovenské školstvo (aspoň v monolitnejších slovenských prostrediach) bola vždy zjavná snaha čo najstriktnejšie dodržiavať spisovné normy slovenského jazyka. Táto zásada sa uplatňovala už pri vyučovaní slovenčiny, ale aj ostatných predmetov a práve tak sa brala do úvahy aj pri tvorbe učebníc slovenského jazyka a čítaniek, tiež pri vydávaní prekladov srbských učebníc, ako aj pri vydávaní našich pôvodných slovenských alebo do slovenčiny prekladaných srbských literárnych a iných textov. Tieto snahy boli viac či menej podlamované istými nepriaznivými okolnosťami. Tak v oblasti vyučovania slovenčiny to bola striktná a dlhú dobu platná požiadavka prihliadať pri tvorbe našich učebných osnov a pri metódach spracovania učebnicovej literatúry na tie učebné rámce, ktoré sú formulované pre materinsky srbský jazyk.*“ (Myjavcová 2009: 149)

Po zmenách v oblasti vzdelávania, keď bol vrátený starý stredoškolský švorročný systém, profesorka Myjavcová v 90. rokoch pripravila ďalšiu učeb-

nicu *Slovenský jazyk a kultúra vyjadrovania pre 1.–4. ročník strednej školy*, ktorú ocenili ako dobrú a jedinečnú príručku mimo územia Slovenska aj poprední slovenskí lingvisti, pracovníci Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied v Bratislave. Tak napr. Ján Kačala poznamenal: „*Slovenský jazyk a kultúra vyjadrovania od M. Myjavcovej je učebný text napísaný s prehľadom skúseného vedeckého pracovníka a popularizátora poznatkov o slovenčine. Zo slovakistického hľadiska sú pozoruhodné najmä zistenia o situácii slovenčiny v cudzojazyčnom prostredí Vojvodinskej oblasti Južoslávie a o dosahu tohto činiteľa na tamojšiu podobu slovenčiny. Možno vysloviť presvedčenie, že táto učebnica poprednej vojvodinskej slovakistky M. Myjavcovej bude dobre plniť úlohy, na ktoré je určená.*“ (Kačala 182–183).

Táto učebnica mala až 5 vydaní (1988, 1990, 1994, 1998 a 2000) a bola to jednotná učebnica pre všetky štyri ročníky gymnázia, resp. strednej školy. Bola praktická a didaktická pomôcka pre slovenčinárov a z formálnej stránky bola dobre koncipovaná. V porovnaní s predchádzajúcou učebnicou, v tejto boli obsiahnuté všetky roviny jazyka a bolo tu aj učivo z oblasti kontaktu slovenčiny a srbčiny, akými sú napr. kalkovanie, zmeny v používaní slov, preberanie slov zo srbčiny. Oproti učebniciam zo Slovenska, bola tu kapitola *O jazyku*, kde si autorka všimla jazyk vo vtedajšej Južoslávii, tak nárečovú podobu ako aj spisovný jazyk a jeho špecifiká v rámci kontextu vojvodinských Slovákov. Táto učebnica bola skôr pomôcka pre učiteľov a žiakov, ktorí si chceli precvičiť znalosti z jazyka, lebo koncepcia úloh nebola na veľmi vysokej didaktickej úrovni, a priestor na precvičovanie úloh nebol dobre využitý. V učebnici sa kládol veľký dôraz na jazykovo-kontaktné vzťahy slovenčiny a srbčiny. Po definíciách, podkapitolách sa často obracala na žiakov s upozoreniami, čo je náležité a čo nenáležité v spisovnej slovenčine. V prvých štyroch vydaniach bolo vyznačené, ktoré učivo je, pre ktorý ročník, kým v poslednom, piatom vydaní takého vyznačenie už nebolo. Treba napomenúť, že aj napriek tomu, že by sa jazyk a gramatika mali vyučovať v stredných školách, predsa sa viac pozornosti venuje literatúre a učivu z jazyka sa pozornosť venuje iba okrajovo. Preto môžeme povedať, že sa učebnice z jazyka, čiže gramatiky, prevažne používajú pri prípravu žiakov na súťaže zo slovenského jazyka.

Ďalšie obdobie tvoria roky v 21. storočí. Mária Myjavcová, ktorá sa nezištne venovala slovakistike cez celý svoj pracovný vek s tvorbou neprestala ani na dôchodku a opäť prejavila a do tretice zostavila tri učebnice (Myjavcová 2005, 2006, 2009), v ktorých sa vo veľkej miere venovala aj slovensko-srbskému bilingvizmu a vplyvu srbčiny na slovenčinu. K vyučovaniu jazyka sa stavala zodpovedne a postrehy z praxe a výskumný materiál podala zaujímavovo. Predmetom jej skúmania a praktických poznámok, bola celková situácia v používaní slovenčiny vo Vojvodine, teda vo všetkých funkčných štýloch.

Belehradský Ústav pre učebnice a učebné pomôcky – vlastne jeho vysunuté oddelenie v Novom Sade – správne konali, keď požiadali Dr. Máriu Myjavcovú vypracovať novú učebnicu, v ktorej by sa brali do úvahy najnovšie osnovy vypracované v rámci Asociácie slovenských pedagógov a schválené

príslušnými školskými orgánmi. Pôvodne to mala byť iba jedna kniha pre všetky štyri ročníky, ale autorka pripravila taký obsiahli rukopis, ktorý pozostával z troch celkov (prvá časť sa mala prebrať v 1. ročníku, druhá časť v druhom ročníku a tretia časť v 3. a 4. ročníku, pričom v záverečnom ročníku by sa stredoškolské učivo zo slovenského jazyka aj systematizovalo), a recenzenti navrhli, aby vyšli až tri knihy, čo sa nakoniec aj stalo. O vzniku týchto učebníc autorka poznamenala: „*Roku 2002 sme u nás vypracúvali nové učebné osnovy pre základnú a strednú školu a pritom sme už zohľadňovali aj našu celkovú jazykovú situáciu. Podľa novej koncepcie boli potom už vypracované nové učebnice slovenčiny pre všetky ročníky gymnázia. V týchto učebniciach sa žiaci oboznamujú s hlavnými charakteristikami situácie nášho slovenského jazyka ako jazyka menšiny a v súvislosti s tým aj s dôsledkami kontaktu slovenčiny so srbčinou. Pri jednotlivých učebných témach sa berie zreteľ aj na bežné kontaktové javy a vôbec na odklony od spisovnej slovenčiny a podnecuje sa tiež komunikačná zložka vyučovania slovenčiny. Ako novinka je do učebníc zaradená prekladateľská príloha s cieľom, aby žiaci boli vedení ku konfrontačnému pohľadu na slovenčinu a srbčinu.*“ (Myjavcová, 2009, s. 154). V rámci reforiem v školstve, tieto učebnice mali úplne novú didaktickú koncepciu, obsah, náplň a praktické úlohy. Mnohé jazykové roviny preberala autorka zo Slovenska, ale sa prejavila ako vynikajúca odborníčka a znalkyňa vojvodinskej slovenčiny a slovensko-srbských jazykových vzťahov. Neustále zdôrazňovala na potrebu vzdelávať sa v materinskom jazyku, kultivovať spisovnú slovenčinu, rozlíšiť slovnú zásobu dvoch kontaktovej jazykov, zachovať si slušný slovenský jazyk aj mimo hraníc Slovenska a na potrebu vytvárania priaznivých podmienok na používanie spisovnej slovenčiny vo všetkých sférach, a zároveň rozlišovanie nárečových a spisovných slov.

Za tento komplet učebníc autorka 21. septembra 2007 získala *Cenu Stojana Novakovića* ako za najlepšiu učebnicu národnostných menšín vydanú vo vydavateľstve Zavod za udžbenike iz Beograda (Ústav pre učebnice v Belehrade).

Dôvod bol ten, že je to ucelená gramatika slovenského jazyka práve pre potreby vojvodinských Slovákov. Koncipovaná je tak, že podľa potreby ju na hodinách slovenčiny môžu používať stredoškóľáci, ale zároveň je aj vhodná praktická pomôcka vo vyšších úrovniach vyučovania slovenčiny vo Vojvodine. Na rozdiel od predchádzajúcich učebníc, je tu množstvo praktických úloh (čo určite vplývalo aj na to, že učebnica namiesto v jednej knihe, vyšla v troch knihách). Tu sú praktické úlohy na zapamätanie si nového učiva, ale aj na upevnenie a úroveň úloh je prispôsobená ročníku a spracovaným jazykovým rovinám. Zaujímavé sú aj prekladové texty na konci každej učebnice, kde autorka podáva texty v srbčine a preklady do slovenčiny na znázornenie kvalitného prekladu. V učebniciach sú vo veľkej miere zastúpené poučenia a pravopisné poučky. Tento posledný komplet učebníc predstavuje už vrcholný didaktický materiál, a môže byť aj prehľadná gramatika určená vojvodinským Slovákom na kultivovanie spisovnej slovečiny.

Záver

Petrovské gymnázium bolo v minulosti dobrým opatrovníkom a zveľaďovateľom slovenského jazyka a potrebné je usilovne a vytrvalo pracovať na tom, aby tak bolo aj v budúcnosti. Skutočnosť, že si vojvodinskí Slováci boli schopní z vlastných síl utvoriť kvalitné učebnice zo slovenčiny, prispôsobené koncepčne súčasným potrebám a jazykovej situácii, v ktorej sú je pozoruhodné. Je to jedinečný prípad mimo hraníc Slovenska, ak hovoríme o slovenčine v enkláve. Dôležité je, napriek neprajným podmienkam a zníženiu počtu žiakov na stredných školách v tomto zotrvať a uvedomiť si potrebu používania spisovnej slovenčiny a kultivovania jazyka. Petrovské gymnázium bolo a malo by aj naďalej zostať základným pilierom v zachovaní identity vojvodinských Slovákov. Vyučovanie a pestovanie slovenského spisovného jazyka (ako jedného zo základných činiteľov zachovania identity) na gymnáziu v Petrovci bolo a malo by aj naďalej byť jedným z primárnych cieľov

LITERATÚRA

- Dudok Daniel. „Úloha gymnázia v upevňovaní funkcie spisovného jazyka u nás“. Kmeť Ján (red.). *Petrovské gymnázium vo vývine slovenskej kultúry vo Vojvodine*. Nový Sad: Obzor, 1970. s. 297–301.
- Kačala Ján. „Učebnica slovenského jazyka z Juhoslávie“. *Kultúra slova* 23/5 (1989): 181–183.
- Kmeť Ján, Spevák Juraj, Hronec Víťazoslav (red.). *Samovzdelávajúci krúžok Sládkovič*. Nový Sad: Obzor, 1976.
- Kmeť Ján. *Slovenská gramatika pre I. a II. triedu slovenských stredných škôl vo FLRJ*. Petrovec: Vydavateľský podnik Bratstvo-jednota, 1952.
- Kmeť Ján. *Slovenská gramatika pre III. a IV. triedu gymnázia alebo VII. a VIII. triedu osemročných škôl vo FLRJ*. Petrovec: Vydavateľský podnik Bratstvo-jednota, 1952.
- Makišová Anna. „Mária Myjavcová – autorka učebníc“. *Nový život* 66/7-8 (2014): 47–50.
- Mráz Andrej. *Rozhovory o vojvodinských Slovákoch*. Báčsky Petrovec: Kultúra 2004.
- Myjavcová Mária. „Situácia slovenského jazyka v srbskej Vojvodine desaťročia po Jozefovi Štolcovi“. Múcsková Gabriela (ed.). *História, súčasný stav a perspektívy dialektologického bádania. Jazykovedné štúdie XXVI*. Bratislava: VEDA vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2009: 136–156.
- Myjavcová Mária. *Slovenský jazyk : pre 1. a 2. ročník spoločnej stredoškolskej výchovy a vzdelávania*. Novi Sad: Pokrajinský ústav pre vydávanie učebníc, 1978
- Myjavcová Mária. *Slovenský jazyk : pre 1. a 2. ročník strednej školy*. Nový Sad: Novi Sad: Pokrajinský ústav pre vydávanie učebníc, 1976.
- Myjavcová Mária. *Slovenský jazyk a kultúra vyjadrovania pre 1. ročník gymnázia*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2005.
- Myjavcová Mária. *Slovenský jazyk a kultúra vyjadrovania pre 2. ročník gymnázia*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2006.
- Myjavcová Mária. *Slovenský jazyk a kultúra vyjadrovania pre 3. a 4. ročník gymnázia*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2009.
- Myjavcová Mária. *Slovenský jazyk a kultúra vyjadrovania pre I-IV. ročník strednej školy*. Nový Sad: Pokrajinský ústav pre vydávanie učebníc, 1988.
- Štolc Jozef. „Petrovské gymnázium a slovenský jazyk“. Kmeť Ján (red.). *Petrovské gymnázium vo vývine slovenskej kultúry vo Vojvodine*. Nový Sad: Obzor, 1970: 293–295.

Зузана Тирова

СТОГОДИШЊА ПЕТРОВАЧКА ГИМНАЗИЈА У ПРОЦЕСУ ОЧУВАЊА
КЊИЖЕВНОГ СЛОВАЧКОГ ЈЕЗИКА У ВОЈВОДИНИ И ГРАМАТИКЕ СЛОВАЧКОГ
ЗА СРЕДЊЕ ШКОЛЕ И ГИМНАЗИЈЕ

Резиме

Настава словачког књижевног језика (као један од основних фактора очувања идентитета) у гимназији у Петровцу био је један од главних циљева од самог оснивања ове важне институције Словака у Војводини. Уџбеници су дуго времена проблем јер су најпре набављени из Словачке, а касније након захлађена односа између бивше Чехословачке и Југославије, наставници су морали бити сналажљиви како би студентима пружили добро знање и добре услове за учење. Граматику словачког језика за први и други разред академик Јан Кмећ је објавио 1952. године, а ону за трећи и четврти разред, две године касније 1954. године. Тек након четврт века, угледна лингвистиња Марија Мијавец се појавила као стручњак и аутор уџбеника за средње школе. први уџбеник (1976. године), затим је 1988. издала нови, а тек у 21. веку излази комплетан сет за средње школе, који се састојао од три уџбеника (2005, 2006, 2009), те покупио похвале и признања.

Кључне речи: Гимназија Јан Коллар, Јан Кмећ, Марија Мијавец, словачки, српски, граматик/ уџбеник за гимназије и средње школе.